

Клименко Дмитро Сергійович,
здобувач кафедри криміналістики та
судової медицини НАВС

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ У СТРУКТУРІ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ТА МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ
ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я

Всебічний підхід до оцінки особи, яка вчинила злочин, необхідний не тільки для об'єктивного розслідування кримінального провадження і визначення найбільш доцільних заходів впливу на винного, а й для виявлення та усунення причин та умов злочину, а також правильного вибору заходів для його перевиховання. Особистість злочинця, як складова видової криміналістичної характеристики злочинів, та, зокрема, різновидів діянь проти життя та здоров'я особи досліджувалися багатьма науковцями.

Зазначеним питанням приділяли увагу Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Дрозд, В.Ф. Ермолович, В.А. Журавель, В.О. Коновалова, В.П. Лавров, І.М. Лузгін, Р.Д. Мусабіров, М.В. Салтевський, С.О. Сафронов, Т.О. Сєдова, О.О. Ексархопуло, В.Ю. Шепітько, А.В. Шмонін, О.В. Юровський, М.П. Яблоков та інші вчені. Проте, на нашу думку, існують певні прогалини в частині визначення типових особливостей особи правопорушника, котрий вчиняє злочин.

Ефективність запобігання злочинності можлива лише у тому випадку, коли увага буде сконцентрована на особі злочинця, оскільки саме особа є носієм причин вчинення злочину. Особа злочинця - основний та важливий елемент всього механізму злочинної поведінки. Ті її особливості, які породжували таку поведінку, повинні бути безпосереднім об'єктом запобіжного впливу. Тому проблема особи злочинця належить до числа основних і водночас складних проблем.

Особа злочинця є різновидом особистості взагалі. Особистість - соціальна характеристика людини, яка свідчить про наявність свідомості, мови, здатності до діяльності. Людина

не народжується особистістю, але стає такою в результаті спілкування, тому поза суспільством формування особи неможливо. Людина не народжується злочинцем, але стає ним у результаті несприятливого морального формування його особистості.

У злочині людина діє як суспільна істота, тому необхідно її сприймати як носія різних форм суспільної психології, моральних, правових, етичних та інших поглядів та цінностей, індивідуально - психологічних особливостей. Особа злочинця виступає як сукупність соціально значимих негативних якостей, що утворюються у процесі різноманітної та систематичної взаємодії з іншими людьми. Особа, яка є суб'єктом діяльності, пізнання та спілкування, не обмежується тільки зазначеними якостями, які, до того ж не піддаються корекції.

Необхідно враховувати, що навіть у такій специфічній сфері, як злочин, людина діє в якості суспільної істоти. Тому до неї треба підходити як до носія різноманітних форм суспільної психології, придбаних моральних, правових, етичних і інших поглядів і цінностей, індивідуально-психологічних особливостей. Це являє собою джерело злочинного поведіння, його суб'єктивну причину, визначає необхідність вивчення всієї сукупності соціологічних, психологічних, правових, медичних (у першу чергу, психіатричних) і інших аспектів особистості злочинця.

Особа злочинця, як елемент криміналістичної характеристики, характеризується за низкою властивостей: стать, вік, освіта, матеріальне та соціальне становище тощо. У сукупності ця інформація, згрупована у комплекс даних, відіграє важливу роль при визначенні ефективних шляхів розшуку та викриття правопорушників.

Разом з тим, думки вчених стосовно цього питання дещо різняться. Вчені-криміналісти частіше розглядають ознаки особи не відокремлено, а розподіляють їх на групи. Зокрема, М.В. Салтєвський, вважаючи, що криміналістична характеристика злочинної особи має давати опис людини як

соціально-біологічної системи, якості та властивості котрої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для кримінального розслідування, називає такі групи ознак: фізичні, біологічні та соціальні.

В. В. Логінова, аналізуючи особу злочинця в методиці розслідування тілесних ушкоджень, досліджує ознаки та акцентує на такі з них: стать; вік; можливе вчинення злочину за співучасті; наявність судимості; агресивність, ворожість та роздратованість до оточуючих, негативні відгуки за місцем проживання; матеріальний стан, зокрема, відсутність постійного джерела доходу; сімейний стан, а саме: проживання переважно у незареєстрованому шлюбі; вчинення діяння в стані алкогольного (наркотичного, токсичного чи іншого) сп'яніння.

С. О. Сафронов щодо складу криміналістично вагомих ознак злочинця вважає за необхідне вивчати біографічні дані, суспільні і службові характеристики, ставлення особи до вчиненого, відомості про умови та спосіб її життя, постзлочинну діяльність, психологічні риси характеру тощо. Досліджуючи криміналістичну характеристику умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень, автор розглядає такі ознаки осіб, які вчиняють вказані злочини: вік, стать, наявність співучасників, вчинення діяння у стані алкогольного сп'яніння, місце проживання, освітній рівень, рід діяльності, наявність судимості, сімейний стан, психічні особливості (зокрема, егоцентризм, підвищену самооцінку, нетерпимість до обмежень, схильність до конфліктів, акцентуацію характеру, емоційну нестійкість, неправдивість, схильність до асоціальних форм поведінки, хронічний алкоголізм тощо). Науковець додатково зазначає, що у характеристиці злочинця рідко зустрічаються аномальні якості, психопатичні риси характеру, інфантилізм, зниження інтелекту тощо.

В.Г. Дрозд виділяє три основні групи криміналістично - значущих властивостей особистості злочинця, які мають значення для криміналістичної характеристики, а саме: біологічні (статеві, вікові, анатомічні, фізіологічні та інші

ознаки); психічні (інтелект, емоційна і вольова сфери індивіда); соціальні (суспільний статус, професійна належність, родинний стан, місце проживання, рід занять, взаємостосунки з іншими членами суспільства).

О.В. Юровській до криміналістично-значущої типової інформації стосовно особи злочинця при умисному спричиненні тяжкої шкоди здоров'ю, що призвела з неосторожності до смерті потерпілого, включає такі відомості: стать, вік, освіта, соціальний статус (суспільне становище, приналежність до певної соціальної групи, рід занять), місце проживання, сімейний стан (в т. ч. наявність дітей), матеріальне становище, житлові умови, стійкість антисуспільної поведінки, вживання алкоголю.

Дослідження особи злочинця має надзвичайно важливе значення, особливо для профілактики злочинів. Втім, поняття особи злочинця досить умовне і формальне, оскільки віднесення певних дій до числа злочинних залежить від законодавця.

У цілому особу злочинця можна визначити як певну модель, соціальну та психологічну, якій притаманні специфічні риси, це: антисуспільні погляди, негативне ставлення до моральних цінностей, схильність до вибору суспільно - небезпечного шляху для задоволення власних потреб або прояву необхідної активності при недопущенні негативного результату. Це визначення охоплює і тих, хто вчинив злочин навмисно і тих, хто вчинив злочин з неосторожності.

Зміст поняття «особа злочинця» поєднує в собі соціологічне поняття «особа» та юридичне поняття «злочинець» (суб'єкт злочину), тому аналіз особи злочинця має здійснюватися й на основі загально соціологічного погляду на особу.

Адекватна оцінка людини можлива лише на підставі аналізу всіх її ознак і проявів як особи. Тому тільки сукупність та співвідношення соціально-позитивних і соціально-негативних якостей дають повне уявлення про особу, яка вчинила злочин. Також необхідно пам'ятати й про те, що негативні соціальні

чинники формують особу злочинця лише в тих випадках, коли вони виявляються у самому факті вчинення злочину. Самі ж негативні ознаки і властивості не дозволяють вважати особу злочинцем до вчинення нею злочину.